

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

УДК 316.624-053.6

Ю. С. Андрєєв

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПІДЛІТКОВОЇ АГРЕСІЇ В СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Поняття «агресивна поведінка» є похідним від слова агресія. У сучасному розумінні *агресія* (від фр. *agressif* – войовничість; від лат. *aggredior* – нападаю) – це дія, що має на меті заподіяння моральної або фізичної шкоди іншим. *Агресивна поведінка* – це поведінка, метою якої є нанесення шкоди певному об'єкту або людині. Агресивна орієнтація проявляється в діях, спрямованих проти особистості, і виражається в образах, насильстві, вбивствах тощо. Існує зв'язок між об'єктивною ситуацією і агресивною поведінкою людини через дію опосередкованих причин: готовність до агресії (злість, гнів), а також суб'єктивна інтерпретація людиною певної ситуації. Агресія у підлітків є результатом викривленого процесу соціалізації, жорстокого ставлення до них тощо [1, с. 123].

Так, А. Бандура головним джерелом агресії вважає навчання через спостереження за зразком. На його думку, більшість особливостей нашої поведінки розвивається в основному шляхом наслідування моделей. Коли вихователь дитини (батьки, вчителі) виявляють агресивність, то й дитина, наслідуючи їх, стане агресивною. Якщо ж модель (інша людина, яка є зразком для дитини) буде покарана за свою агресивність, це зменшить вияви агресивності в дитини. Таким чином, агресивність – продукт звичайного навчання. Вона розвивається, підтримується або зменшується внаслідок спостереження сцен агресії і врахування її очевидних наслідків для агресивної людини.

Навіть, якщо діти і не втілюють відразу зразки (моделі) агресивної поведінки в дію, вони їх, як правило, засвоюють [2, с. 124].

А. Бандура встановив, що батьками надагресивних дітей з відносно благополучних сімей є люди, які не терплять агресії вдома, але схильні спонукати, схвалювати (і таким чином підкріплювати) агресивні вияви своїх дітей за межами дому. Батьки можуть також самі буди зразком агресивності.

Сама по собі агресивність не робить суб'єкта соціально небезпечним: по-перше, тому, що зв'язок між агресивністю і відкритою агресією не є жорстоким, а, по-друге, сам акт агресії може набувати таких форм, котрі соціально схвалюються (наприклад, вияви агресії в боротьбі з ворогом).

Теорія соціального навчання стверджує, що в процесі онтогенезу дитина освоює і більш ефективні агресивні дії: чим частіше вона їх використовує, тим досконалішими стають ці дії. Разом з тим важливе значення має успішність агресивних дій: досягнення успіху при прояві агресії може помітно підвищити силу її мотивації, а постійно повторювальний неуспіх збільшити силу тенденції гальмування.

Таким чином, відповідно до теорії соціального навчання, формування агресивної поведінки у підлітків може відбуватися по декількох шляхах.

1. Батьки заохочують агресивність своїх дітей безпосередньо, або показують приклад відповідної поведінки по відношенню до інших і до навколишнього середовища. Діти, які спостерігають агресивність дорослих, особливо якщо це значима і авторитетна для них людина, зазвичай переймають цю форму поведінки.

2. Батьки карають дітей за прояв агресивності, при цьому:

а) батьки, дуже різко пригнічують агресивність у своїх дітей, таким чином виховують у дитини надмірну агресивність, яка буде проявлятися в більш зрілі роки.

б) батьки, не карають своїх дітей за прояв агресії, найімовірніше, виховують у них надмірну агресивність.

в) батьки, розумно пригнічують агресивність у своїх дітей, як правило, прищеплюють дітям уміння володіти собою в ситуаціях, що провокують агресивну поведінку.

Отже, можна зробити висновок, що спостереження і підкріплення агресії з часом розвиває у людини високу ступінь агресивності як особистісної риси. Точно так само спостереження і підкріплення неагресивної поведінки розвиває низький ступінь агресивності [3, с. 243].

Як відзначають Лоубер і Хей, агресія у дітей та підлітків певною мірою є віковою нормою. Це означає, що поведінку з наміром завдати шкоди іншому демонструють, принаймні зрідка, багато хто, а то й більшість представників даних вікових груп. Однак певна частка дітей і підлітків відхиляється від цієї нормальної лінії розвитку і проявляє стійко високі рівні агресивної поведінки, які вже не можна вважати віковою нормою. Саме поведінка таких індивідів і становить особливий інтерес для дослідників питань виникнення агресії [4, с. 371].

Вивчення феномена агресії в психології, педагогіці, соціології, правознавстві призвело до виникнення великої кількості теорій і концептуальних схем, що важко піддаються зіставленню й узагальненню. Так, ще у 1939 році в колективній монографії «Фрустрація і агресія» Ж. Доллард, Л. Дуб, Н. Міллер, О. Моурер, Р. Сірс у визначенні агресії провідну роль відвели *наміру зашкодити іншому своєю дією*: «акт, цільовою реакцією якого є нанесення шкоди організму».

Одним з факторів, що сприяють виникненню підліткової агресивності є фактор неблагополучної сім'ї. На жаль в усі часи це було однією з найбільш гострих і поширених соціальних проблем. У поняття

«неблагополучна сім'я» немає чіткого визначення в науковій літературі. Вживаються синоніми даного поняття: деструктивна сім'я, дисфункціональна сім'я, сім'ї групи ризику, негармонійна сім'я. Неблагополучна сім'я – це сім'я, в якій порушена структура, знецінюються або ігноруються основні сімейні функції, є явні або приховані дефекти виховання, в результаті чого з'являються «важкі діти».

Неблагополучні сім'ї можна умовно розділити на дві великі групи:

- сім'ї з явною формою неблагополуччя, в яких форми сімейного неблагополуччя мають яскраво виражений характер: сім'ї з алкогольною залежністю, конфліктні сім'ї, проблемні сім'ї, асоціальні сім'ї, аморально-кримінальні сім'ї, сім'ї з недоліком виховних ресурсів (неповні сім'ї);

- сім'ї з прихованою формою неблагополуччя (внутрішньо неблагополучні): зовні респектабельні сім'ї, проте в них ціннісні установки і поведінка батьків розходяться з загальнолюдськими моральними вимогами, що позначається на вихованні дітей. Особливу групу неблагополучних сімей складають сім'ї з алкогольною залежністю. Алкоголізм – це «хвороблива пристрасть до алкоголю, що розвивається внаслідок звичного його вживання і що призводить до втрати людиною соціально-цінних духовних і фізичних якостей».

Хронічна, що травмує психіку, ситуація в сім'ї алкоголіка, несприятливо відбивається на здоров'ї всіх її членів. У таких сім'ях складається обстановка, що робить неможливим повноцінне виховання та навчання дітей: постійні скандали, грубість, насильство з боку батьків, відсутність взаєморозуміння – все це веде до розумової обмеженості і психофізичному недорозвитку дітей. Вивчення дітей батьків, що зловживають алкоголем, показало, що пияцтво, навіть у найбільш невинній формі, чинить негативний вплив на фізичний і психічний розвиток дитини. Випадки, коли у злісних алкоголіків народжуються «цілком нормальні» діти, які не доводять нешкідливості алкоголізму батьків, а свідчать лише про те, що фактор пияцтва діє в сукупності з великою кількістю інших факторів.

Діти з алкогольних сімей володіють внутрішньою нестійкістю, зумовленою наявністю важкосумісних, протилежно спрямованих почуттів і переживань, схильністю до занепокоєння і хвилювань. Остання якість детермінується, на думку Л. Захарова, підвищеною емоційною чутливістю, потрясінням і переляку, загострюючими емоційність, або передачею тривоги і занепокоєння з боку батьків, нерозв'язністю або якої життєво важливої ситуації для дитини, блокуванням його насущних потреб, інтересів і потягів, нездатністю затвердити себе, відсутністю внутрішньої єдності [5, с. 81].

Положення ускладнюється тим, що підлітки можуть через свій обмежений і вже деформований досвід, умови виховання та стосунків у родині емоційно відреагувати на зростаючу нервово-психічну напругу.

Коли тривало діючий стрес перевершує пристосувальні можливості дітей, не дає їм виразити себе, своєчасно вирішити травматичну ситуацію, то він підриває здатність адекватно сприймати себе, супроводжуючись зниженням самооцінки, невпевненістю у своїх силах і можливостях, страхами і тривогою, почуттям безпорадності і безсилля, т.е. розвитком ідей самознищення, неповноцінності, нездатності бути собою серед інших.

Теоретичний аналіз літератури, присвяченої проблемам розвитку особистості підлітків та особливостей взаємин у сім'ях, що переживають кризу, показав наступне: розвиток автономії і індивідуалізації – один з основних аспектів особистісного розвитку підлітка – може порушуватися в умовах кризи сім'ї. Зокрема, у підлітків, які пережили розлучення батьків, може формуватися дуже раннє, надмірне прагнення до автономії, незалежності від батьків, самостійності, що, у свою чергу, може призводити до подальших конфліктів у сім'ї. Деякі автори відзначають, що підліткам з нездоровою, нефункціональною індивідуалізацією властиві відособленість, відхід у себе, імпульсивна поведінка, відторгнення від сім'ї і суспільних норм і потенційна схильність до суїциду. Також встановлено, що чим менше в сім'ї відбувається конфліктів, тим більше підлітки просуваються у напрямку до психологічної зрілості, тобто розвитку автономії і індивідуалізації. Сім'я – головне джерело всіх правильних вчинків на життєвому шляху підлітка і викорінення помилок у вихованні є можливим [6]. Особистість підростаючої людини формується не у вакуумі, не сама по собі, а в навколишньому її середовищі. Остання має вирішальне значення для її виховання. Особливо важлива роль малих груп, у яких школяр взаємодіє з іншими людьми. Це сім'я, шкільний клас, неформальні групи спілкування. Які особливості тієї чи іншої сім'ї, що викликають або сприяють виникненню негарздів поведінці школярів? На цей рахунок існують різні думки. Вони позначаються на наявних класифікаціях неблагополучних сімей. Л. Алексеева розрізняє такі види неблагополучних сімей: конфліктна, аморальна, педагогічно некомпетентна і асоціальна сім'я. Г. Бочкарева виділяє:

- сім'ї з неблагополучною емоційною атмосферою, де батьки не тільки байдужі, але і грубі, неповажні по відношенню до своїх дітей, пригнічують їх волю;
- сім'ї, в яких немає емоційних контактів між її членами, батьки байдужі до потреб дитини при зовнішньому благополуччі відносин. Дитина в таких випадках прагне знайти емоційно значущі відносини поза сім'єю;
- сім'ї з нездоровою моральною атмосферою. Дитині прищеплюються соціально небажані потреби і інтереси, він залучається до аморальний спосіб життя. Як бачимо, в основу цієї класифікації покладено зміст переживань дитини.

В. Баерунас виділяє 4 варіанти виховних ситуацій в сім'ї, які сприяють появі відхилень у поведінки підлітків:

- відсутність свідомого виховного впливу на дитину;
- високий рівень придушення і навіть насильства у вихованні, вичерпний себе, як правило, до підліткового віку;
- перебільшення з егоїстичних міркувань самостійності дитини;
- хаотичність у вихованні через незгоду батьків.

Найстрашніше те, що поєднання несприятливих біологічних, психологічних та сімейних соціально-психологічних чинників спотворює весь спосіб життя, а з ним і світогляд підлітків. Зрештою, під впливом перерахованих вище факторів, характерною рисою для них стає порушення емоційних відносин з оточуючими людьми [7, с. 67]. Підлітки попадають під сильний вплив підліткової групи, що нерідко формує асоціальну шкалу життєвих цінностей. Сам спосіб життя, середовище, стиль і коло спілкування сприяють розвитку і закріпленню девіантної поведінки. Таким чином, має місце негативний мікроклімат у багатьох сім'ях обумовлює виникнення відчуженості, грубості, неприязні певної частини підлітків, прагнення робити все на зло, всупереч волі оточуючих, що створює об'єктивні передумови для появи демонстративної непокори, агресивності і руйнівних дій.

К. Хорни вважала, що травмуючі переживання в сім'ї сприяють формуванню у дитини особливого складу характеру, який вона називає «хворий тривожністю» (нерозривно пов'язаний з базальною ворожістю). У даному випадку у дитини розвивається почуття власної меншовартості, безпорадності, покинутості, схильності небезпеки знаходження в світі, відкритому образам, обманів, нападкам, образам, зради, заздрісті. Як вважає автор, чим більше дитина приховує невдоволення своєю сім'єю, наприклад, шляхом підпорядкування настановам батьків, тим більшою мірою він проектує свою, тривожність на зовнішній світ, набуваючи, таким чином, переконання в тому, що світ в цілому небезпечний і страшний. Дитина позбавляється впевненості у своїй потребності, цінності для інших, стає вразливим і образливим нездатним до самозахисту. Гострі реакції на часті провокують ситуації кристалізуються поступово в даний склад характеру.

Існування в суспільстві проблеми домашнього насильства має серйозні наслідки. Сім'ї, в яких відносини будуються на насильстві, входять до групи ризику, так як вирости в такій атмосфері діти стають жертвами насильства або самі піддають насильству своїх близьких. Якщо проаналізувати історію життя чоловіка-гвалтівника, то часто з'ясовується, що він приніс у сім'ю модель поведінки своїх батьків. Жінки нерідко розповідають, що хлопчики проявляють агресивність по відношенню до своїх молодших сестер, копіюючи ставлення батька до матері.

Розглядаючи сім'ю як один з основних джерел збереження культурних і духовних цінностей, необхідно усвідомлювати, що традиції насильства можуть передаватися наступним поколінням як частина

негативного досвіду. Зростання насильства в суспільстві і його криміналізація безпосередньо пов'язані з відносинами в сім'ї. Виділення насильства в сім'ї в самостійну і значущу проблему – тільки перший крок, спрямований на її вирішення. Але на цьому шляху виникає ряд перешкод: брак інформації про ступінь поширення і причини застосування сили в сім'ї, слабкість законодавчої бази.

Л. Філонов вказує на стійкий зв'язок між жорстокістю як рисою особистості і специфічними соціально-психологічними умовами раннього дитинства – холодними, байдужими відносинами в спілкуванні з дорослими, відсутністю ласки та ін. Надалі, у дошкільному віці, у цих дітей проявляється особливий стиль поведінки у рольовій грі: вони не схильні рахуватися з іншими учасниками гри, б'ються, воліють авторитарні ролі, що вимагають (або скоріше допускають) жорстоке поводження, і у зв'язку з цим вибирають в партнери слабших і молодших дітей. Вказується так само на зв'язок жадібності як ненасиченої потреби у придбанні з атмосферою вседозволеності і вседоступності в дитинстві. Набагато рідше спостерігаються риси жадібності в осіб, які перенесли суворе дитинство [8, с. 347].

Якщо виходити з визначення, що насильство насамперед є дія, яка так само сприймається і жертвою, то стане зрозумілим, чому навіть «благополучні» діти у своїх фантазіях мають справу з темами насильства [9, с. 43]. Адже вони постійно стикаються з обмеженнями, які їх батькам можуть здатися необхідними виховними заходами, а не заборонами з обмеженнями, що накладаються певними соціальними нормами або проявами певної позиції в сім'ї. На жаль, у шкільній та сімейній практиці частина педагогів та батьків досі у своїх міркуваннях і діях дотримуються зручною формули: підліток – дитина і тому повинна беззаперечно слухатися вчителя і батьків вже тому, що вони дорослі.

Д. Фільдштейн, узагальнюючи теоретичні і практичні дослідження в галузі вікової та педагогічної психології, доводить, що переважна більшість важких і агресивних підлітків живуть у неблагополучних сім'ях. Зазвичай, кажучи про сімейне неблагополуччя, негативно спливаюче на дитину, називають безліч причин, загострюючи особливу увагу на неповних, що розпалися, сім'ях. Не заперечуючи криміногенної значущості такої ознаки, як проживання підлітка в неповній сім'ї, науковець підкреслює, що 2/3 важких підлітків виховуються у формально повній сім'ї з нормальними матеріальними і житловими умовами, тобто вирішальними виявляються не становище і не склад сім'ї, а ті взаємини, які складаються між членами сім'ї, дорослими та оточуючими, дорослими і дітьми. Для переважної більшості сімей агресивних підлітків типова неповага до людей, лицемірство, грубість, дармоїдство, алкоголізм, що створюють несприятливе мікросередовище.

Незважаючи на характерні для підліткового віку прагнення до спілкування з товаришами, до самостійності, поваги з боку дорослих, важкі підлітки вже до 5-6 класів фактично опиняються поза колективу

однолітків і часто відчувають відверто негативне ставлення вчителів. Прагнучи зайняти відповідне місце, ці діти вдаються до грубості, до помилкового авторитету сили [10, с. 172].

У класичному дослідженні Лі Робінс було здійснено лонгitudинальне 30-ти річне дослідження розвитку дітей, які перебували на обліку в спеціальних дитячих клініках у 1920-х роках у США. Вона виявила, що з групи дітей тільки один з шести в дорослому віці відрізнявся психічним здоров'ям; разом з тим приблизно в четвертій частині випадків були виявлені психічні розлади психіки. Ці досить погані наслідки найбільш часто зустрічалися у тих дітей, асоціальна поведінка яких була частою й різноманітною та виявлялася до того ж за межами сім'ї або кола друзів дитини. Діти, які ставши дорослими, придбали психопатичні особистісні розлади, у дитинстві значно частіше виявляли агресивність по відношенню до незнайомих людей або особам, що володіють авторитетом [11].

Г. Паттерсон також досліджує чинники походження агресивної поведінки. Серед них – такі особливості темпераменту, як імпульсивність і непослух. Агресивність, самовпевненість і брак уваги до почуттів оточуючих – також займають не останнє місце [12]. У проведених ученим дослідженнях встановлено, що в агресивних хлопчиків у меншій мірі, ніж у інших, виражена тенденція реагування на похвалу і заохочення [13].

Дж. Нелсен у своїх працях наводить суперечності серед учених навколо відкриття специфічної хромосомної аномалії ХУУ, пов'язаної з агресивною поведінкою. Проте, робить висновок автор, сучасні дослідження хоч і підтверджують деякий зв'язок між цією хромосомною аномалією і агресивною поведінкою, але визначають її слабкий характер. Переважна більшість дітей з розладами поведінки не мають жодних хромосомних аномалій, а більшість осіб із зайвою хромосомою не є занадто агресивними [14, с. 28 – 37].

Інший учений у галузі соціальної психології Пітер Скотт виділяє соціалізовану і несоціалізовану агресивність. У випадках соціалізованих правопорушень діти, як правило, не мають психічних розладів як таких. Їхні вчинки носять антигромадську спрямованість просто тому, що придбані ними стандарти поведінки суперечать суспільним нормам, хоча і відповідають тим нормам, які встановлені в сім'ях цих дітей або всередині їх групи однолітків. І навпаки, несоціалізована агресивна діяльність характерна для дитини, яка має саме психічні порушення, які проявляються в емоційних розладах і поганих міжособистісних відносинах. Більше того, труднощі поведінки такої дитини виникають в результаті стресів і розбіжностей в сім'ї.

Групу соціалізованих правопорушників складають дві категорії дітей. Це, з одного боку, діти, яким не вдалося засвоїти будь-якої послідовної системи норм поведінки, з іншого боку, ті, у яких є така система, але їх інтереси знаходяться в суперечності з інтересами

більшості інших людей [15].

На міжособистісному рівні існують переконливі дані про те, що більша частина індивідів, які проявляють насильство, раніше демонструвала слабкі і/або помірні форми агресії. Т. Моффітт та ін. показали, що 73% хлопчиків-підлітків, обвинувачених в здійсненні насильницьких дій, уже починаючи з дитячого віку стійко демонстрували асоціальну поведінку [16, с. 399, с. 424]. Однак вірно і те, що індивіди можуть придбати схильність до насильства, і не маючи агресивного минулого. У проведеному Т. Моффітом дослідженні було виявлено, що 23% звинувачених у скоєнні насильства не проявляли асоціальної поведінки аж до підліткового віку. Поки до кінця не ясно, чому деякі індивіди в підлітковому віці починають ставати вкрай агресивними, не показуючи поступового наростання моделей агресивної поведінки починаючи з самого дитинства.

На підставі цього можемо зробити висновок: формування агресивної поведінки у підлітків може відбуватися по декількох шляхах.

- а) якщо дитина з неблагополучної сім'ї;
- б) дитина виходець із соціально неблагополучних верств населення, де агресія по відношенню до інших вважається нормою;
- в) мас медіа, які пропагують культ насильства;
- г) потурання дитині в її слабкостях, отже, формування у неї завищеної самооцінки, що нерідко призводить до прояву агресії відносно оточуючих;
- д) якщо дитина має психічні відхилення;

Отже, аналізуючи аспекти проблеми прояву підліткової агресії, ми розглянули особливості психічного розвитку підлітків провідними вченими й виявили загальні проблеми її розвитку. Спостереження і підкріплення агресії з часом розвиває у людини високу ступінь агресивності як особистісної риси. Точно так само спостереження і підкріплення неагресивної поведінки розвиває низький ступінь агресивності. Для вирішення цієї складної ситуації необхідні спільні зусилля державних та громадських організацій, працівників органів внутрішніх справ, соціальних педагогів, соціальних працівників.

Список використаної літератури

1. Бархатова Е. В. Психологические особенности личности агрессивных подростков / Е. В. Бархатова. – Тула : ТГПУ им. Л. Н. Толстого. – 123 с. **2. Занюк С. С.** Психологія мотивацій: Навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – С. 124. **3. Фурманов И. А.** Агрессия и насилие: диагностика, профилактика и коррекция / И. А. Фурманов. – СПб. : Речь, 2007. – 480 с. **4. Loeber R. & Hay D.** Key issues in the development of aggression from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*, 48. – 1997. – P. 371 – 410. **5. Возрастно-психологический** подход в консультировании детей и подростков / Под ред. Г. В. Бурменской, Е. И. Захаровой, О. А. Карабановой. – М. :

- «Академия», 2002. – С. 81. **6. Агрессивное** поведение детей и подростков [Электронный ресурс] – Режим доступа : www.erudition.ru/referat/ref/id.34886_1.html **7. Ярославцев И. В.** Алкоголь и семья / И. В. Ярославцев. – М. : Прогресс, 2003. – С. 67. **8. Филонов Л. Б.** Детерминация возникновения и развития отрицательных черт характера у лиц с отклоняющимся поведением / Л. Б. Филонов // Психология формирования личности. – М., 1981. – С. 347 – 348. **9. Nicklas H., Osterman Ä.** “Opfer” und “Täter” familiärer Gewalt//Ch. Büttner, u. a. Gewalt in der Familie-München, 1984. – P. 43 – 44. **10. Фильдштейн Д. И.** Проблемы возрастной и педагогической психологии /Д. И. Фильдштейн. – М., 1995. – P. 172 – 173. **11. Robins L. N.** Deviant Children Grown Up, Williams & Wilkins, 1966. **12. Patterson G. R.** Reprogramming the Families of aggressive boys. – In: C. Thoreson (ed.), Behavior Modification in Education 72nd Year Book? Part I? University of Chicago Press. – 1973. **13. Patterson G. R.** and Cobb J. A. A dyadic analysis of «aggressive» behaviors. – In: J.P. Hill (ed.), Minnesota Symposia on Child Psychology, vol. 5, University of Chicago Press. – 1971. **14. Nielsen J.** and Christenson A. L. Thirty-five males with double Y chromosome. – Psychological Medicine. – 1974, vol.4, P. 28 – 37. **15. Scott P. D.** Delinquency: In J. G. Howells (ed.), Modern Perspectives in Child Psychiatry, Oliver & Boyd. – 1965. **16. Moffitt T. E., Caspil A., Dickson N., Silva P., & Stanton W.** (1996). Child-hood-onset vs. adolescent-onset antisocial conduct problems in males: Natural history from ages 3 to 18. Development and Psychopathology, 8, P. 399 – 424.

Андреев Ю. С. Причины виникнення підліткової агресії в сучасному середовищі

У статті розглядається фактор несприятливого впливу неблагополучної соціального середовища на особистість підлітка. Детально показано, за яких обставин відбувається негативний вплив на особистість підлітка. Дан докладний аналіз неблагополучних факторів, які можна розглядати, як сприяють появі та подальшому прогресу агресивної поведінки підлітка. Розглянуто роботи видних учених і педагогів, які стосуються даної тематики. Дано деякі рекомендації, для попередження розвитку подібних соціальних відхилень.

Ключові слова: підліток, сім'я, агресія, психіка, відхилення.

Андреев Ю. С. Причины возникновения подростковой агрессии в современной среде

В статье рассматривается фактор неблагоприятного влияния неблагополучной социальной среды на личность подростка. Подробно показано, при каких обстоятельствах происходит отрицательное воздействие на личность подростка. Дан подробный анализ неблагополучных факторов, которые можно рассматривать, как способствующие появлению и дальнейшему прогрессу агрессивного

поведення подростка. Рассмотрены работы видных учёных и педагогов, относящиеся к данной тематике. Даны некоторые рекомендации, для предупреждения развития подобных социальных отклонений.

Ключевые слова: подросток, семья, агрессия, психика, отклонения.

Andreev Y. S. Causes of Teenage Aggression in a Modern Environment

The article deals with the adverse effects of unfavorable factor of the social environment on the individual teenager. Shown in detail the circumstances under which occurs a negative impact on the personality of a teenager. The detailed analysis of dysfunctional factors that can be considered as contributing to the emergence and further progress of aggressive behavior among adolescents. Considered the work of eminent scholars and teachers related to this subject. Some recommendations for preventing the development of such social deviance.

Using concrete examples show how the families of alcoholics formed an unhealthy atmosphere, which ultimately detrimental to the social behavior of a teenager. This article is recommended reading for those who are on duty and on his heart, his life with a child. Who always hurts the soul of our future generation, who are not indifferent to the fact that in our society grows and multiplies this bad thing as a troubled family. And, although, on the background of the current problems in adults generally have no time to raising a family, do not forget that if we are to secure a better future, it is necessary to work on today. Right now!

Key words: Teen, family aggression, psyche, deviation.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2014 р.

Прийнято до друку 28.03.2014 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Максименко І. Г.

УДК 316.624-053.6

К. О. Дуванська

**ПЕРЕДУМОВИ ВИНЕКНЕННЯ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ
В СЕРЕДОВИЩІ НЕПОПОВНОЛІТНІХ**

Криміногенна ситуація в Україні на сьогодні характеризується масштабністю злочинних дій неповнолітніх, ступенем їх руйнівного впливу на життєдіяльність суспільства. Останнім часом через нестабільність суспільства й інтенсивних соціальних перетворень посилились негативні тенденції, що провокують делінквентну поведінку, деградацію й саморуйнування особистості. Нездоровий спосіб життя, розмивання ціннісних орієнтирів є тим фундаментом, на якому